

Forsknings- och utvecklingsenheten

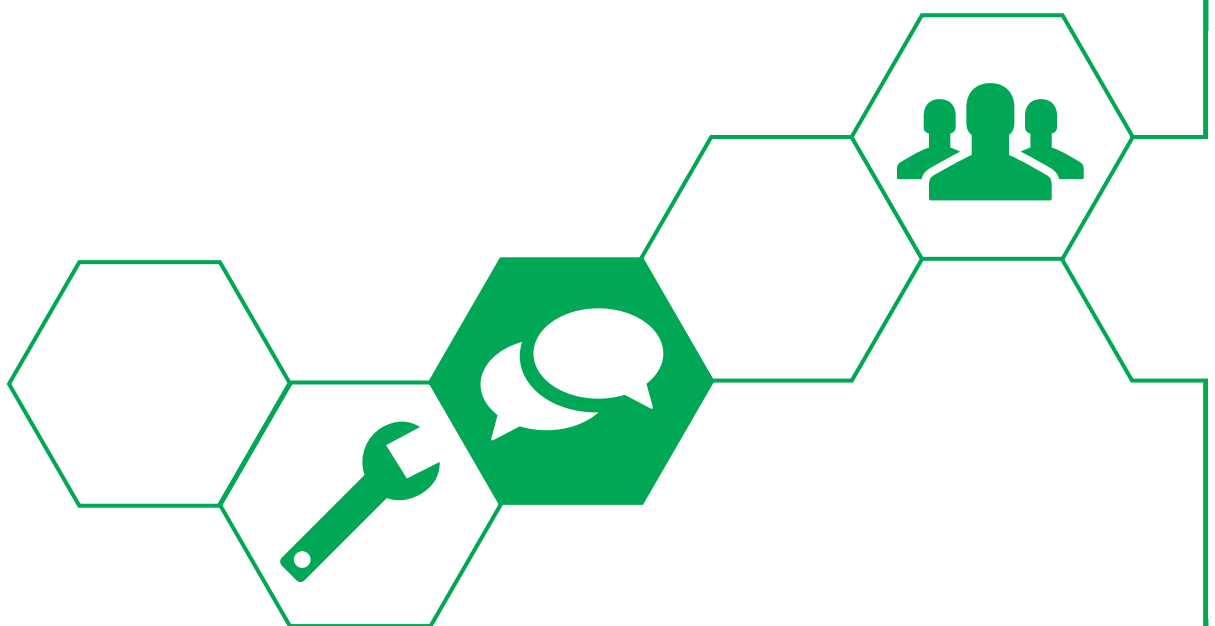
Habilitering och hjälpmedel

FoU-rapport 6/2018

Grafisk AKK för barn

Ett tydliggörande av arbetssätt för introduktion och uppföljning inom barn- och ungdomshabiliteringen

Verksamhet:	Barn- och ungdomshabiliteringen Hjälpmedelsverksamheten Habilitering och hjälpmedel, Region Skåne
Enhet:	BarnReHab Skåne KommSyn Skåne
Projektansvarig chef:	Gunilla Ahlgren, enhetschef gunilla.ahlgren@skane.se Anja Morell, enhetschef anja.morell@skane
Projektets medarbetare:	Linda Wångmar Lindhagen, leg logoped linda.wangmarlindhagen@skane.se Eva Alenbratt, leg logoped eva.alenbratt@skane.se
Handledare vid FoU-enheten:	Pernille Holck, chef FoU-enheten pernille.holck@skane.se
Utgivning:	Mars 2018
ISBN:	978-91-7261-319-5
Layout:	Kommunikationsenheten

FoU-enheten strävar efter att publicera rapporter av hög kvalitet i ett kortfattat format. Syftet är att öka tillgängligheten och användningen av den kunskap som utvecklats inom vår förvaltning. Det finns alltid möjlighet att kontakta oss på FoU-enheten för att få ytterligare information. Läs mer på vår webbplats skane.se/habilitering/fou. Vid referens till rapporten ange: Alenbratt, E. & Wångmar Lindhagen, L. (2018). *Grafisk AKK för barn. Ett tydliggörande av arbetssätt för introduktion och uppföljning inom barn- och ungdomshabiliteringen*. FoU-rapport X/2018, FoU-enheten, Habilitering och hjälpmedel Region Skåne.

© Habilitering och hjälpmedel, Region Skåne

Sammanfattning

Inom Habilitering och hjälpmedel finns en lång och gedigen erfarenhet av att erbjuda barn och ungdomar insatser kring grafisk Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK) både i pappersformat och i kommunikationsappar. Barn och ungdomar som har kontakt med barn-och ungdomshabiliteringen i Skåne och deras nätverk ska erbjudas likvärdiga, beprövade och evidensbaserade insatser. När nya metoder efterfrågas av familjer och medarbetare ska dessa kunna ställas i relation till befintliga insatser kring grafisk AKK.

Syftet med rapporten är att inventera, beskriva och tydliggöra innehållet i befintliga insatser som ges vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK inom bou.

Med hjälp av ett frågeformulär som besvarades av logopederna inom bou framkom att det finns samstämmighet beträffande innehållet i de insatser som ges vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK, om vilken slags grafisk AKK man arbetar med samt om vikten av att handleda, ge föräldrautbildning och att vara modell. Vid val av vokabulär är barnets motivation och intressen utgångspunkt, liksom hänsynstagande till kognitiv och språklig nivå. Ett kunskapsmässigt och praktiskt behov av stöd kring grafisk AKK framkom. Logopederna efterfrågade stöd kring val och utformning av grafisk AKK, konkreta beskrivningar av insatsernas innehåll samt information om när en uppföljning bör ske uttrycks. Även ett behov av mer kunskap kring hur grafisk AKK kan utformas i ett utvecklingsperspektiv framkom.

Förväntad nytta för patienten är att tydligt beskrivna insatser kring grafisk AKK ger en förutsättning för att barn och deras nätverk erbjuds likvärdiga, beprövade och evidensbaserade insatser.

Förord

Habiliterings- och hjälpmedelsförvaltningens verksamhetsidé är att stärka individens kraft och frihet att forma sitt eget liv. Vi ska med professionella insatser arbeta för att åstadkomma livskvalitet i livets alla skeden för barn, ungdomar och vuxna med varaktig funktionsnedsättning. I samarbetet mellan forsknings- och utvecklingsenheten och verksamheterna sker en ständig granskning av nya och rådande metoder för att kontinuerligt kunna förbättra kvaliteten i de olika habiliteringsinsatserna.

Forsknings- och utvecklingsenheten har som uppdrag att stödja en evidensbaserad praktik, stimulera och stödja systematisk kunskaps- och kompetensutveckling samt att skapa en kultur av kritiskt och vetenskapligt tänkande. Forsknings- och utvecklingsrapporterna utgår från en frågeställning från praktiken som relateras till aktuell forskning och professionell erfarenhet och som leder vidare till en studie på vetenskaplig grund. En viktig del i arbetena är att visa hur resultaten kan användas och kommuniceras i verksamheten för att på så sätt bidra till kunskapsutvecklingen.

I detta arbete har befintliga arbetssätt vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK inom barn- och ungdomshabiliteringen inventerats, beskrivits och tydliggjorts. Projektet har genomförts av logopederna Eva Alenbratt och Linda Wångmar Lindhagen vid KommSyn Skåne respektive BarnReHab Skåne. Chefen vid forsknings- och utvecklingsenheten med dr Pernille Holck har varit handledare. Arbetet har genomförts med stöd från enhetscheferna Anja Morell och Gunilla Ahlgren samt områdeschef Susanne Johansson Wessman samt före detta och nuvarande verksamhetscheferna Margareta Nilsson och Petra Bovide. Det har genomförts och delvis finansierats med stöd av forsknings- och utvecklingsmedel.

Vi riktar ett tack till de logopeder som har bidragit till datainsamlingen genom att besvara ett frågeformulär.

Malmö mars 2018

Pernille Holck
Dr med vet, leg logoped
Chef för forsknings- och utvecklingsenheten
Habilitering och hjälpmedel

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	7
1.1 Framgångsfaktorer och hinder vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK	7
1.2 Lägesbeskrivning	8
2. Syfte	9
3. Metod	9
3.1 Beskrivning av studien	9
3.2 Deltagare.....	10
3.3 Etiska överväganden.....	10
3.4 Materialinsamling	10
3.5 Analys.....	10
4. Resultat	11
4.1 Form av grafisk AKK	11
4.2 Stöd kring pragmatiska funktioner.....	11
4.3 Vokabulär	12
4.4 Insatser vid introduktion av grafisk AKK	12
4.5 Insatser vid uppföljning av grafisk AKK	12
4.6 Avstannad användning av grafisk AKK	13
4.7 Logopeders behov av stöd kring grafisk AKK	13
4.8 Övriga kommentarer	13

5. Diskussion	14
6. Slutsatser	17
7. Implementering.....	19
Referenser.....	20
Bilagor	20

1. Bakgrund

1.1 Framgångsfaktorer och svårigheter vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK

Introduktion och uppföljning av grafisk Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK) förutsätter att flera aspekter övervägs och beaktas. En studie av Johnson, Bornman och Tönsing (2016) kring ordförråd hos barn med behov av AKK visade att barnet, förutom ett generellt basordförråd, även behöver ett ordförråd där synpunkter från barnet och för barnet betydelsefulla vuxna har beaktats. Campbell & Brook Sawyer (2007) beskriver hur vårdnadshavare vid tidig intervention kring interaktion ofta får en passiv roll som observatör snarare än att aktivt få prova själv. I en annan studie framhåller Parette och Angelo (1996) att föräldrar önskar vara delaktiga i AKK-processen. Under 2015 undersöktes upplevd delaktighet i AKK-processen hos föräldrar till barn och ungdomar som hade kontakt med bou av Buch-Jepsen i fou-rapporten *Föräldrars upplevelse av delaktighet i AKK-processen* (Buch-Jepsen, 2015). I föräldrarnas svar framkom en önskan om tätare uppföljningar även högre upp i åldrarna samt när AKK använts en längre tid. Fou-projektet resulterade i ett dokument med frågor för logopeden att ställa till nätverket i samband med introduktion, uppföljning och implementering av AKK med syftet att öka nätverkets delaktighet. I en single-case studie av Starble, Hutchins, Favro, Prelock och Bitner (2005) beskrivs framgångsfaktorer vid implementering av AKK. Vikten av att prata om det som föräldrarna upplever som svårt i användandet av AKK betonas, liksom betydelsen av att logopeden är modell samt ger instruktioner och möjligheter till rollspel och kontinuerligt stöd.

Samtalspartners i ett nätverk kan stödja barnet som använder AKK på olika sätt. När en samtalspartner pekar på barnets kommunikationskarta eller skärmkarta i en kommunikationsapp för att uppmuntra användningen av denna brukar det i Sverige kallas för pekprat. I litteraturen beskrivs olika varianter av pekprat så som Aided Language Stimulation (Goossens, Crain & Elder, 1992), System for Augmenting Language (Romski & Sevcik, 2003; Romski m fl 2010), Aided Language Modeling (Binger & Light, 2008) och Natural Aided language (Cafiero, 2001). På kurser i Pragmatic Organized Dynamic Display-metoden (PODD) omnämns personer som agerar pekpratande modell som "smart partners".

I en artikel av Binger och Kent-Walsh (2012) beskrivs svårigheter vid implementering av AKK. Bristerna som nämns är bland annat att professionella fokuserar för mycket på vad samtalspartnern gör som är mindre gynnsamt, att man försöker förändra för mycket på en och samma

gång och att man inte har formulerat mål för insatserna. I artikeln betonas de fördelar som finns i flera olika föräldrastödjande program, t ex the Hanen Program (Girolametto, Greenberg & Manolson, 1986). Binger och Kent-Walsh (2012) lyfter fram vikten av att noggrant analysera samtalspartnerns beteende i interaktion med barnet och att därefter välja att försöka förändra mer avgränsade färdigheter som kan mätas. Dessutom betonas de vikten av att man själv provat strategierna som man vill implementera tillsammans med barnet innan man lär ut strategierna till nätverket. Rekommendationerna bör innehålla konkreta strategier och väl avgränsade mål, till exempel kring turtagning, ordförråd eller satslängd. De rekommenderar också att man jobbar med strategierna i en till två situationer innan man utökar användningen till flera situationer. Dock ska planen för hur man ska utöka finnas redan initialt.

I en forskningsöversikt nämner Sennot, Light och McNaughton (2016) ett antal artiklar som lyfter fram vikten av att barnet får modeller som använder AKK i naturlig interaktion och i vardagliga situationer. Modeller visar sig i flera artiklar ha en positiv inverkan på barnets pragmatik, semantik, syntax och morfologi. Även språklig gemenskap nämns som en viktig del vid introduktion av grafisk AKK (Light & McNaughton, 2015).

Sammanfattningsvis beskrivs i litteraturen ett antal framgångsfaktorer vid implementering av grafisk AKK. Föräldrars och barns delaktighet vid val av ordförråd, möjlighet för nätverket att se andra använda och själv prova valt AKK-sätt med stöd av logoped i naturliga situationer samt utformning av tydliga mål beskrivs som gynnsamma förutsättningar.

1.2 Lägesbeskrivning

Inom Habilitering och hjälpmedel i Region Skåne finns en lång och gedigen erfarenhet av att erbjuda barn och ungdomar¹ grafisk AKK både i pappersformat och i datorbaserade kommunikationsprogram.

De insatser kring grafisk AKK som ges av barn- och ungdomshabiliteringen (bou) finns sedan 2013 beskrivna i så kallade paket (paket 3-7 ses i bilaga 1). I paketen ges rekommendationer kring antal besökstillfällen som kan ges till nätverket och syftet med dessa. Innehållet beskrivs generellt och det finns inte mycket information om hur insatsen ska genomföras, hur förankring i nätverket sker samt hur val och utformning av grafisk AKK genomförs.

---

¹ Barn och ungdomar omnämns fortsättningsvis som barn.

Insatserna syftar till att ge familjerna stöd i både användning och utformning av grafisk AKK. Nätverken ges bland annat individuell handledning där till exempel stöd i att vara modell för hur grafisk AKK används samt stöd i att använda en responsiv kommunikationsstil ingår. Som underlag för dessa insatser använder logopederna inom bou bland annat kunskap som finns beskriven i EBH-rapporten *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn* (Eberhart, Forsberg, Fäldt, Nilsson, Nolemo & Thunberg, 2014) och i material från AKKtiv (Ferm, Andersson, Broberg, Liljegren & Thunberg, 2011). När begreppet handledning används här används det i en generell betydelse och innefattar handledning gentemot såväl barn och föräldrar som professioner. Det som avses är ett kontinuerligt pedagogiskt stöd och vägledning i kompetenshöjande syfte. Det är en form av vuxenpedagogik där uppgiften är att underlätta och stödja lärandeprocessen. Vidare ges familjer sedan 2010 möjlighet att i samband med introduktion av AKK delta i utbildningen AKKtiv, där bland annat teori och praktik kring grafisk AKK ingår. Det finns också en lång tradition inom bou att ge barn som använder grafisk AKK möjlighet att delta i samtalsgrupp på några enheter inom bou. Dessutom har man inom KommSyn Skåne² länge erbjudit förskrivande logopeder och nätverk stöd vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK.

Olika former av grafisk AKK används i verksamheten, exempelvis enstaka bilder, situationskartor, symbolkartor samlade i pärm eller i en app samt standardkarta med bliss-, PCS- eller widgitsymboler. Olika styrsätt som direktpekning, ögonstyrning och partnerskanning används. Partnerskanning är beskrivet i olika sammanhang, bland annat på kurser i PODD samt i litteraturen av Beukelman & Mirenda (2013).

En utgångspunkt för denna rapport är att barnen och deras nätverk ska erbjudas likvärdiga, beprövade och evidensbaserade insatser inom Region Skåne. Vid tillfällen då nya metoder efterfrågas av familjer och medarbetare måste dessa ställas i relation till vad som redan erbjuds kring grafisk AKK, i synnerhet då en ny metod omges av höga kostnader och licensregler. PODD är en metod som finns beskriven i en artikel av Porter & Cafiero (2009) och den är ett exempel på en metod som skulle kunna utgöra ett komplement till redan existerande insatser. Det är då viktigt att se om det finns befintliga arbetssätt som är likvärdiga och som behöver synliggöras.

---

² Regional hjälpmedelsenhet för kommunikation, kognition, alternativ telefoni och datorbaserade synhjälpmedel.

2. Syfte

Syftet är att inventera, beskriva och tydliggöra innehållet i befintliga insatser vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK inom bou i Region Skåne.

3. Metod

3.1 Beskrivning av studien

En inventering av logopedernas arbetssätt vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK genomfördes i maj 2017. Inventeringen gjordes med hjälp av ett frågeformulär.

3.2 Deltagare

Frågeformuläret skickades till samtliga logopeder inom bou, cirka 45 personer, i maj 2017. 26 logopeder besvarade frågeformuläret. Drygt 40 % av de svarande logopederna hade arbetat som logoped inom habilitering 10-20 år, därefter följde en grupp som arbetat 5-10 år (knappt 30 %). Ett fåtal hade arbetat mindre än fem år respektive mer än 20 år.

Flertalet arbetade med barn med rörelsenedsättning och/eller intellektuell funktionsnedsättning. En tredjedel arbetade främst med barn med autism, medan en mindre grupp arbetade med alla tre ovan nämnda patientgrupper. Cirka 40 % hade arbetat med den för dem nu aktuella diagnosgruppen i 10-20 år, medan endast ett fåtal hade arbetat kortare tid än två år med aktuell diagnosgrupp.

Knappt hälften (46 %) av logopederna arbetade med barn i åldern 0-18 år, 42 % arbetade med barn i åldern 0-10 år och 12 % arbetade med barn i åldern 11-18 år.

Logopederna fick ange ungefärligt antal användare av grafisk AKK som de hade arbetat med under det senaste året. Det fanns en stor spridning, men i genomsnitt hade varje logoped arbetat med 12-15 användare under det senaste året.

3.3 Etiska överväganden

Logopederna skickade sina svar till fou-enheten för avidentifiering. Därmed kunde respondenterna vara anonyma för rapportförfattarna.

3.4 Materialinsamling

Ett frågeformulär bestående av sexton frågor utarbetades (bilaga 2). Fem frågor utgjordes av bakgrundsinformation, som till exempel vilken åldersgrupp och vilka diagnoser man arbetade med. Elva frågor handlade om förfarandet i samband med introduktion och uppföljning av grafisk AKK. Flertalet frågor var flervalsfrågor, ibland med möjlighet att komplettera med egna kommentarer.

Frågeformuläret skickades via mejl till samtliga logopeder inom bou. Efter tre veckor skickades en påminnelse ut. Efter ytterligare någon vecka kontaktades enhetscheferna som ombads att påminna sina medarbetare.

3.5 Analys

En kvantitativ respektive kvalitativ analys gjordes av svaren, beroende på frågans utformning. Svaren på frågorna analyserades separat och grupperades i teman enligt följande; form av grafisk AKK, stöd kring pragmatiska funktioner, vokabulär, insatser vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK, avstannad användning av grafisk AKK, logopedernas behov av stöd kring grafisk AKK samt övriga kommentarer.

4. Resultat

26 av ett drygt 40-tal logopeder inom bou besvarade frågeformuläret. De logopeder som svarade hade arbetat relativt länge och med olika diagnosgrupper. Svaren presenteras indelat i de teman som nämnts ovan.

4.1 Form av grafisk AKK

Nästan alla logopeder hade arbetat med enstaka bilder (96 %) och med appar för kommunikation (92 %). Många hade under det senaste året också arbetat med situationskarta (81 %) och surfplatta³ (81 %). Mer än hälften av logopederna hade arbetat med generell papperskarta (65 %), individuell kommunikationsbok (54 %) respektive enkel samtalsapparat (54 %). Ett mindre antal uppgav att de arbetat med avancerad

---

³ Tillgång till surfplatta kan inom bou ges genom att patienten via ett beslut om egenvård och friare val för kommunikation får en rekvisition för inköp av surfplatta.

samtalsapparat med eller utan alternativa styrsätt. Frågan besvarades av samtliga logopederna utom två.

Logopederna angav att situationskarta och enstaka bilder var den mest använda formen av grafisk AKK, följt av appar för kommunikation, friare val/surfplatta och generell papperskarta.

4.2 Stöd kring pragmatiska funktioner

Flertalet logopederna uppgav att de arbetade med den pragmatiska förmågan genom handledning av nätverket, till exempel via AKKtiv-utbildning eller genom teoretisk och praktisk handledning. En form av teoretisk handledning som nämndes var att lära ut kommunikativa strategier. Cirka en fjärdedel av logopederna angav specifikt att de var modell för hur nätverket skulle göra rent praktiskt för att ge barnet stöd kring pragmatiska funktioner. Ett litet antal nämnde att man gav praktiskt stöd kring utformning av kommunikationskartorna för att ge barnet stöd kring pragmatiska funktioner. Några nämnde träning i grupp med andra som använder grafisk AKK som ett sätt att ge stöd kring pragmatiska funktioner. Frågan besvarades av samtliga logopederna utom två.

4.3 Vokabulär

En stor del av logopederna lyfte fram barnets intressen och motivation som utgångspunkt vid val av vokabulär. I detta rymdes även hänsyn till barnets kognitiva och språkliga utvecklingsnivå och, i den mån det var möjligt, barnets delaktighet. Annat som sades ligga till grund för val av vokabulär var vardagliga situationer och aktiviteter. Ett mindre antal logopederna uppgav att man utgick från ordklasser eller från standardkartan och/eller genom att ta hjälp av KommSyn Skåne. Enstaka logopederna tog upp aspekten av att välja vokabulär för att underlätta för omgivningen att använda pekprat, liksom att vid val av vokabulär även ha en plan för utökning av ordförrådet.

4.4 Insatser vid introduktion av grafisk AKK

Flertalet av logopederna nämnde i sina svar vikten av att vara modell för nätverket, att ge nätverket teoretisk handledning samt att erbjuda föräldrautbildning vid introduktion av grafisk AKK. En fjärdedel uppgav uppföljning som en viktig del under introduktionen. Ett fåtal logopederna nämnde betydelsen av att ge praktiskt stöd i att utforma barnets grafiska AKK, att kombinera grafisk AKK med tecken som AKK, att ge barnet möjlighet till språklig gemenskap, att utforma mål samt att ta nätverkets delaktighet i beaktande som viktiga insatser. En logoped avstod från att besvara denna fråga.

4.5 Insatser vid uppföljning av grafisk AKK

Flertalet svarade att logopeden är den som tar initiativ till en uppföljning. Ett litet antal svarade att det istället är föräldrar, förskole- eller skolpersonal eller ospecificerad annan som tar initiativet. En logoped avstod från att besvara frågan om vem som initierar en uppföljning.

Logopederna uppgav flera olika anledningar till att en uppföljning görs. Många uppgav att en uppföljning görs på grund av att en målplanering med inplanerad uppföljning finns. Här framkom att logopederna redan vid introduktionen bokar in tider för uppföljning med syftet att följa upp hur hjälpmedlet fungerar, att vara modell och/eller för att se hur det har gått för nätverket att komma igång.

Andra anledningar till att en uppföljning kunde initieras var att barnets behov förändrats genom att barnet hade utvecklats eller bytt miljö, till exempel genom att ha fått en ny resursperson eller bytt skola. Det kunde även vara så att nätverket efterfrågade stöd för att få barnets grafiska AKK att användas mer i vardagen.

Vad gäller insatser i samband med uppföljning av grafisk AKK uppgav merparten av logopederna att handledning till nätverket, där kartläggning ingick, var den viktigaste insatsen. Mer än hälften betonade vikten av att vara modell för nätverket kring hur man använder grafisk AKK samt att ge nätverket stöd kring vokabulär och kartornas utformning i samband med uppföljning. Mer än en tredjedel av logopederna beskrev förankring av valt grafisk AKK som en väsentlig insats. Med förankring avses här att ge nätverket mer kunskap, att sträva efter samsyn kring barnet samt att öka nätverkets delaktighet genom till exempel nätverksträffar eller utbildning. En logoped avstod från att besvara frågan om vilka insatser som ges vid uppföljning av grafisk AKK.

4.6 Avstannad användning av grafisk AKK

Den främsta anledningen till att användning av grafisk AKK avstannar ansågs kunna härledas till omgivningen. Den vanligaste orsaken beskrevs vara bristande kunskap, ork och/eller motivation hos nätverket. Detta sades märkas genom att hjälpmedlet för kommunikation inte fanns tillgängligt eller genom att nätverket inte pekpratade.

Något som uppgavs i mindre utsträckning var bristande rutiner för introduktion och uppföljning samt bristande personalresurser på bou.

Kartans utformning och vokabulär, liksom sjukdom hos barnet och operationer, nämndes av några logopeders som orsak till avstannad användning av grafisk AKK.

4.7 Logopedernas behov av stöd kring grafisk AKK

Två behovsområden framkom, dels behov av mer kunskap och dels behov av mer praktiskt stöd. Vad gäller kunskap efterfrågades information om aktuell forskning och tekniska hjälpmedel samt kunskap om övergången från enkla till mer avancerade system för grafisk AKK.

Gällande praktiskt stöd efterfrågades framför allt stöd avseende val och utformning av grafisk AKK, både i fråga om vokabulär och typ av grafisk AKK. Vidare efterfrågades stöd kring användning och i att vara modell vid användning av papperskarta och/eller surfplatta och dator. Några nämnde behov av erfarenhetsutbyte och tillgång till en exempelbank. Enstaka nämnde också behovet av att kunna avsätta mer tid för barn som behöver grafisk AKK.

4.8 Övriga kommentarer

På den sista frågan "övrigt" fanns möjlighet att kommentera fritt. Här inkom fem svar, dvs. 21 logopeders valde att inte kommentera. Kommentarererna är samstämmiga med svaren på övriga frågor. Nedan redovisas ett urval av svaren.

Jag skulle gärna få mer stöd i uppföljningar, hur ofta bör dom ske och hur kan de se ut.

Jag anser att det är viktigt att vi introducerar grafisk AKK tidigt för dem som behöver det. Av tradition är det mycket fokus på tecken när barnen med kommunikationssvårigheter är små. Det finns ju mycket evidens att multimodal AKK är det vi ska satsa på. Det är också viktigt att erbjuda föräldrar AKK-tidigt.

Få info om utbudet och vad de olika har för för- och nackdelar.

Flera föräldrar har efter samtal kring AKK lyft sin känsla av oro och ledsamhet över att använda TAKK exempelvis och har även vid tydlig förfrågan av logoped svarat att de inte kommer att teckna med sitt barn (trots att man gått AKK-tidigt samt delar av TAKK-kurs) – vilket vi trodde att de var på väg att göra. Kulturellt perspektiv viktigt – att svara ja men men nej.

Vi har för lite tid att vara modeller för familjer, vi är själva för obekväma med att vara modeller (både logopeders och annan bou-personal).

Nedan följer en sammanfattning av huvudresultaten:

- Situationskarta och enstaka bilder är den mest använda formen av grafisk AKK. I fråga om val av grafisk AKK är logopedernas svar överensstämmande.
- Logopederna är överens om vikten av att handleda, ge föräldrautbildning och att vara modell för nätverket både vid introduktion och uppföljning samt för att stötta pragmatisk utveckling.
- Vid val av vokabulär är barnets motivation och intressen utgångspunkten, liksom hänsynstagande till kognitiv och språklig nivå.
- Det är logopeden som tar initiativ till en uppföljning och flera anger att det finns rutiner för detta.
- Mål med inplanerad uppföljning är den vanligaste anledningen till att en uppföljning görs.
- Den vanligaste anledningen till att arbetet med AKK avstannar är faktorer i omgivningen.
- Ett behov av mer kunskap och praktiskt stöd framkommer.

5. Diskussion

Arbetet med grafisk AKK är ett omfattande arbete, både för logopeder och i synnerhet för nätverk. Det är ett ständigt pågående arbete som ibland kan ge en känsla av otillräcklighet hos många inblandade. Insatserna som erbjuds av bou ska vara likvärdiga. Barnen som använder grafisk AKK och deras nätverk är en heterogen grupp, varför det är en stor tillgång att kunna individanpassa insatser och ta hänsyn till både barnens och deras nätverks olika behov och förutsättningar. Detta kräver att logopeden har kunskap om både salutogenes (Antonovsky, 1991) och vuxenlärande. I en fou-rapport av Berntsson Arnryd och Lönnberg (2012) rekommenderas att lärandet organiseras så att ett ömsesidigt utbyte gynnas, att föräldrarnas erfarenheter tillvaratas och att metoderna varierar utifrån att det inte finns ett sätt som passar alla.

Resultaten från frågeformuläret visade att insatserna då grafisk AKK introduceras, vidareutvecklas och följs upp inom bou är likartade. Logopederna förefaller ha stöd av att insatserna finns beskrivna i paket, men i resultaten framkommer en efterfrågan av stöd kring val och utformning av grafisk AKK, konkreta beskrivningar av insatsernas innehåll samt information om när en uppföljning bör ske. Ett behov av mer kunskap kring hur grafisk AKK kan utformas i ett utvecklingsperspektiv framkom också.

Det förekom kommentarer om att introduktion av grafisk AKK ges för sent i barnens liv, då logopederna i större utsträckning introducerar tecken som AKK tidigt. I detta sammanhang kan påpekas att evidens finns för användning av multimodal AKK i en EBH-rapport av Eberhart m.fl. (2014). Vidare nämns någon gång tillgång till modeller som använder samma kommunikationssätt. Möjlighet till detta finns genom deltagande i samtalsgrupp inom bou.

När det gäller att stötta pragmatisk utveckling framkommer det att logopederna är mer benägna att beskriva hur de arbetar med omgivningen än hur de arbetar med kartans innehåll och form. Insatser kring val av ord samt kartans struktur med antal rutor, symbolers placering och återkommande länkar och ord på varje sida är dock insatser som kan stödja barnets pragmatiska utveckling. Vid bland annat användning av PODD-metoden framhävs vikten av att ett grafiskt AKK-sätt förses med bilder för olika kommunikativa syften, både för barnets skull och också för att underlätta för nätverket att hjälpa barnet att utveckla användning av olika kommunikativa funktioner (Porter och Cafiero, 2009). Även vid val av vokabulär omnämns kartans utformning endast av ett fåtal logopeder. Både i arbetet utifrån AKKtiv och PODD betonas vikten av att ge barnet många symboler för att gynna omgivningens pekprat. Att vid val av vokabulär även ha en plan för utökning av ordförrådet omnämndes av enstaka logopeder. I färdiga mallar, som förekommer i PODD och i somliga kommunikationsappar, är materialet utformat på flera nivåer utifrån barnets språkutveckling, i PODD även utifrån kommunikativa funktioner. Detta anses underlätta för omgivningen att förnya barnets grafiska AKK när barnet utvecklas. På BarnReHab Skåne och KommSyn Skåne finns erfarenhet av att använda egenproducerade mallar och mallar för kommunikation från olika program. Erfarenheten från detta är att det, trots färdigt material från ett kommunikationsprogram, krävs omfattande anpassningar för att individanpassa de inbyggda mallarna.

När vedertagna insatser beskrivs som namngivna metoder, exempelvis PODD, kan hanterbarhet och motivation öka hos både nätverk och personal. En grundläggande kurs i PODD-metoden för föräldrar och personal ger kunskap om hur grafisk AKK kan byggas upp och grundläggande kunskaper om omgivningens roll vid användning av grafisk AKK i allmänhet. Det senare är något som logopeder förväntas ha kunskap om. En grundläggande kurs i PODD-metoden skulle kunna underlätta för logopeden att stötta nätverket till ett barn som har fått PODD.

På vissa orter i Sverige finns resurscenter för kommunikation, dit logopeder och andra professioner kan vända sig för att få kunskap och

praktiskt stöd kring AKK. Till exempel finns DART Kommunikations- och dataresurscenter i Västra Götalandsregionen, LINDAH - Kommunikationsstöd Östergötland i Region Östergötland och SPRIDA Kommunikationscenter i Region Örebro län.

I svaren framkom en önskan om att få stöd att utforma grafisk AKK och att vara modell. På KommSyn finns lång erfarenhet av att ge stöd till barn, nätverk och förskrivande logopeder vad gäller utformning av både grafisk AKK i pappersformat och i kommunikationsappar. Man har erfarenhet av att stötta val av grafisk AKK och vokabulär samt att utforma grafisk AKK för att gynna pragmatisk utveckling. Detta görs till exempel genom att bygga upp kartor och sidor utifrån barnets kommunikativa behov samt genom att nätverken erbjuds kurser för att utveckla sin egen förmåga som pekpratande modell. I svaren på frågeformuläret uttrycks ett behov av ett ökat stöd kring praktisk utformning av grafisk AKK. Det skulle behöva tydliggöras att man även kan få stöd kring val och utformning av grafisk AKK, till exempel kommunikationskartor i papper eller tekniska format. Möjlighet att ta hjälp av KommSyn Skåne kring praktisk utformning av grafisk AKK skulle kunna förtydligas i paketen. Även möjlighet att via BarnReHab Skåne ge nätverket stöd kring praktisk användning av grafisk AKK, både vid introduktion och fortsatt användning, skulle kunna inkluderas. Nyanställda logopeder inom bou kan ha nytta av stöd från en erfaren logoped. Stödet kan handla både om praktisk utformning av grafisk AKK, hur man skapar kommunikativa situationer samt kring hur man är modell för användning av grafisk AKK. AKKtiv-kursledarutbildning ger logopeder en utökad kompetens kring grafisk AKK och kommunikativa strategier. Bara ett fåtal logopeder nämnde vikten av att formulera mål och att ta hänsyn till nätverkets delaktighet vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK, trots att mål och delaktighet ofta efterfrågas av föräldrar enligt Binger och Kent-Walsh (2012). Detta skulle kunna förklaras av att det inom bou är en självklarhet att insatser grundar sig i en habiliteringsplanering med mål formulerade tillsammans med barnets nätverk utifrån prioriterad situation. Mål och föräldrars delaktighet bör ändå framhållas som framgångsfaktorer. I litteraturen förekommer beskrivningar av mer formaliserade sätt att ge nätverk stöd kring användning av AKK. Till exempel har Binger och Kent-Walsh (2013) beskrivit en metod för att ge samtalspartnern specifika instruktioner för avgränsade situationer för att komma igång med användning av AKK. Metoden kallas ImPAACT och finns utvärderad i två single-subject studier (Kent-Walsh, Binger & Hasham, 2010; Binger, Kent-Walsh, Ewing & Taylor, 2010). Ett systematiserat sätt med konkreta uppgifter och mätbara mål gynnar barnets kommunikation och barnets och samtalspartnerns interaktion. Endast tre personer kommenterar specifikt att de låter föräldrarna prova

barnets AKK själva. En anledning till detta skulle kunna vara att detta ingår i handledning och i AKKtiv föräldrautbildning.

I stort sett alla logopeders uppgav att arbetet med implementeringen av grafisk AKK någon gång hade avstannat. Den främsta anledningen till detta kunde härledas till omgivningen, till exempel bristande kunskap, motivation eller ork hos nätverket, vilket i slutändan ytterst drabbar barnet. Det är en utmaning att förankra en insats så att den blir hanterbar, begriplig och meningsfull för nätverket. Bou har i sitt uppdrag att hjälpa alla barn oavsett nätverkets kapacitet, vilket ställer stora krav på att logopederna kan anpassa insatserna utifrån familjernas olika förutsättningar och behov. Att avsätta tid för samtal med nätverket kring deras tankar om använda grafisk AKK kan minska risken för en avstannad AKK-process. Ett underlag till ett sådant samtal beskrivs i fou-rapporten *Föräldrars upplevelse av delaktighet i AKK-processen* (Buch-Jepsen, 2015).

När det gäller utformningen av frågorna i frågeformuläret bör nämnas att den fråga där man ombads beskriva hur barnet/ungdomen får stöd kring pragmatiska funktioner vid användning av kommunikationskort kunde formulerats bättre. Genom att frågan ställdes enligt följande "Beskriv kort hur barnet/ungdomen får stöd kring pragmatiska funktioner vid användning av kommunikationskort" inkom svar om vad barnet får för stöd, medan frågan egentligen förväntades ge information om vilka insatser logopederna ger.

6. Slutsatser

Det finns en samstämmighet bland logopeders inom bou beträffande innehållet i de insatser som ges vid introduktion och uppföljning av grafisk AKK, om vilken slags grafisk AKK man arbetar med samt om vikten av att handleda, ge föräldrautbildning och att vara modell. Vid val av vokabulär är barnets motivation och intressen utgångspunkten, liksom hänsynstagande till kognitiv och språklig nivå.

Logopederna förefaller ha stöd av att insatserna till en del finns beskrivna i paket, men det framkommer en efterfrågan av stöd kring val och utformning av grafisk AKK, konkreta beskrivningar av insatsernas innehåll samt information om när en uppföljning bör ske. Ett behov av mer kunskap kring hur grafisk AKK kan utformas i ett utvecklingsperspektiv framkom.

Tydligt beskrivet innehåll i insatser kring grafisk AKK ger förutsättningar för att barn och dess nätverk som har kontakt med bou erbjuds likvärdiga, beprövade och evidensbaserade insatser.

7. Implementering

Några förslag på hur resultaten skulle kunna implementeras i bou är att:

- en formalisering av var fördjupad och specifik kompetens kring grafisk AKK finns inom Region Skåne görs
- en översyn av de paket som rör AKK görs
- en exempelbank för grafisk AKK utvecklas på KommSyn Skåne
- möjlighet till fördjupning kring olika former av grafisk AKK i ett utvecklingsperspektiv ges på regiondag för logopeder inom bou
- logopeder i behov av fördjupad kunskap kring individuell handledning vid grafisk AKK ges möjlighet att gå AKKtiv-kursledarutbildning

Resultaten kommer att presenteras på nationella konferenser och yrkesträffar.

Referenser

- Antonovsky, A. (1991). Hälans mysterium. Köping: Natur & Kultur.
- Berntsson Arrnyd, L. & Lönnberg, J. (2012). *Utveckling av de pedagogiska metoderna för föräldralärande inom bou i Skåne*. FoU-rapport 8/2012. Region Skåne, Habilitering och hjälpmedel, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Beukelman, D. R. & Mirenda, P. (2013). *Augmentative & Alternative Communication*. Baltimore: Brookes Publishing.
- Binger, C. & Light, J. (2008). The effect of aided AAC modeling on the expression of multi-symbol messages by preschoolers who use AAC. *Augmentative and Alternative Communication*, 23:30-43.
- Binger, C., Kent-Walsh, J., Ewing, C. & Taylor, C. (2010). Teaching Educational Assistants to Facilitate the Multisymbol Message Productions of Young Students Who Require Augmentative and Alternative Communication. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 19:108-120.
- Binger, C. & Kent-Walsh, J. (2012). Selecting Skills To Teach Communication Partners: Where Do I Start? *Perspectives on Augmentative and Alternative Communication*, 21:127-135.
- Buch-Jepsen, L. (2015). *Föräldrars upplevelse av delaktighet i AKK-processen*. FoU-rapport 5/2015. Region Skåne, Habilitering och hjälpmedel, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Cafiero, J. (2001). The Effect of an Augmentative Communication Intervention on the Communication, Behavior, and Academic Program of an Adolescent with Autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 16(3):1088-3576.
- Campbell, P. H. & Brook Sawyer, L. (2007). Supporting Learning Opportunities in Natural Settings through Participation-Based Services. *Journal of Early Intervention*, 29(4): 287-305.
- Eberhart, B., Forsberg, J., Fäldt, A., Nilsson, L., Nolemo, M. & Thunberg, G. (2014). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn*. EBH-rapport, Sveriges habiliteringschefer.
- Ferm, U., Andersson, M., Broberg, M., Liljegren, T. & Thunberg, G. (2011). Parents and course leaders' experiences of the ComAlong augmentative

and alternative communication early intervention course. *Disability Studies Quarterly: Mediated Communication*, 31(4) <http://dsq-sds.org>

Girolametto, L., Greenberg, J. & Manolson, A. (1986). Developing dialogue skills: the Hanen early language parent program. *Seminars in Speech and Language*, 4:367-381.

Goossens, C., Crain, S. & Elder, P. (1992). *Engineering the preschool environment for interactive symbolic communication*. Birmingham, AL: Southeast Augmentative Communication Conference Publications.

Johnson, E., Bornman, J. & Tönsing, K. (2016). An exploration of pain-related vocabulary: Implications for AAC use with Children. *Augmentative and Alternative Communication*, 32 (4):249-260.

Kent-Walsh, J. & Binger, C. (2013). Fundamentals of the ImpAACt Program. *Perspectives on Augmentative and Alternative Communication*, <https://www.researchgate.net/publication/260124160>

Kent-Walsh, J., Binger, C. & Hasham, Z. (2010). Effects of Parent Instruction on the Symbolic Communication of Children Using Augmentative and Alternative Communication During Storybook Reading. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 19:97-107.

Light, J. & McNaughton, D. (2015). Designing AAC Research and Intervention to Improve Outcomes for Individuals with Complex Communication Needs. *Augmentative and Alternative Communication*, 31(2) 85-96.

Parette, H. P & Angelo, D. (1996). Augmentative and Alternative Communication impact on families: trends and future directions. *The Journal of Special Education*, 30:77-98.

Porter, G. & Cafiero, J. (2009). Pragmatic Organization Dynamic Display (PODD) Communication Books: A Promising Practice for Individuals with Autism Spectrum Disorders. *Perspectives on Augmentative and Alternative Communication*, 18:121-129.

Romski, M. A. & Sevcik, R. A. (2003). Augmented input: Enhancing communication development. In J.C. Light, D.R. Beukelman & J. Reichle (Eds.) *Communicative Competence for Individuals who use AAC: From Research to effective Practice* (pp.147-162). Baltimore: Paul Hg. Brookes Publishing AB.

Romski, M., Sevcik, R.A., Adamson, L.B., Cheslock, M., Smith, A., Barker, R. M. & Bakeman, R. (2010). Randomized Comparison of Augmented and Nonaugmented Language Interventions for toddlers With Developmental Delays and their Parents. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 53:350-364.

Sennot, C., Light, C. & McNaughton (2016). AAC Modeling Intervention Research. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 41: 101-115.

Starble, A., Hutchins, T., Favro, M.A., Prelock P. & Bitner, B. (2005). Family-Centered Intervention and Satisfaction with AAC Device training. *Communication Disorders Quarterly*, (27)1:47-54.

Inom ramen för fou-projektet En inventering av befintliga arbetssätt vid grafisk AKK inom bou skickas ett frågeformulär ut till samtliga logopeder. Frågeformuläret består av 16 frågor, både flervalsfrågor och öppna frågor. Den tar ca 20-30 minuter att fylla i och besvaras på arbetstid. Frågeformuläret besvaras och skickas in senast **2017-05-11**. Resultatet kommer att bearbetas och sammanställas i en fou-rapport.

Inventering av befintliga arbetssätt vid grafisk AKK inom bou

1. År som logoped inom habiliteringsverksamhet:
 < 2 år   < 5 år   5-10 år   10-20 år   > 20 år

2. Huvudsaklig diagnosgrupp:
 A (Autism)   RU (Rörelsenedsättning/Intellektuell funktionsnedsättning)
 Både A och RU

3. Hur länge har du arbetat med barn/ungdomar med ovan angivna diagnos?
 < 2 år   2-5 år   5-10 år   10-20 år   > 20 år

4. Ålder på de barn och ungdomar som du huvudsakligen arbetar med:
 0-10 år   11-18 år   0-18 år

5. Uppskatta antalet användare av grafisk AKK som du har arbetat med under det senaste året:
(Skriv här)

6. Vilka former av grafisk AKK har du arbetat med tillsammans med dessa patienter?
 Enstaka bilder
 Generell papperskarta
 Individuellt utformad kommunikationsbok
 Situationskarta
 Kommunikationsapp

- Enkel samtalsapparat
- Friare val surfplatta
- Avancerad samtalsapparat med kommunikationsprogram
- Avancerad samtalsapparat med alternativt styrsätt
- Annat (*skriv här*):

7. Ange vilka **tre** (eller färre) former av grafisk AKK som du arbetar mest med:

- Enstaka bilder
- Generell papperskarta
- Individuellt utformad kommunikationsbok
- Situationskarta
- Kommunikationsapp
- Enkel samtalsapparat
- Friare val surfplatta
- Avancerad samtalsapparat med kommunikationsprogram
- Avancerad samtalsapparat med alternativt styrsätt
- Annat (*skriv här*):

8. Beskriv kort hur barnet/ungdomen får stöd kring pragmatiska funktioner vid användning av kommunikationskortor:
(*Skriv här*)

9. Beskriv kort hur du väljer vokabulär vid utformandet av grafisk AKK:
(*Skriv här*)

10. Ange de tre viktigaste insatserna som du ger vid **introduktion** av grafisk AKK:

- 1.
- 2.
- 3.

11. Vem initierar oftast en uppföljning av grafisk AKK?

- Föräldrar
- Förskole- eller skolpersonal
- Logoped
- Annan (*skriv här*):

12. Ange de tre vanligast anledningarna till att en uppföljning görs:

- 1.
- 2.
- 3.

13. Ange de tre viktigaste insatserna som du ger vid uppföljning av grafisk AKK:
- 1.
  - 2.
  - 3.
14. Har du varit med om en grafisk AKK-process som har avstannat?
 Ja   Nej
Om ja, vad anser du vara den huvudsakliga anledningen?
(Skriv här)
15. Ange vad i ditt arbete kring grafisk AKK som du skulle vilja ha mer kunskap om och/eller stöd kring (både generellt och patientrelaterat):
(Skriv här)
16. Är det något annat du vill ta upp?
(Skriv här)

TACK! För att du ska kunna vara anonym skickas ifylld enkät till xx@skane.se eller xx@skane.se. Ange "frågeformulär grafisk AKK" i ämnesraden.

Bilaga 2

Riktade insatser kopplade till mål (samtliga paket kan erbjudas samma barn flera gånger)

Nedanstående kan erbjudas i form av regelbundet nätverksarbete under en begränsad tid (MII, NIT, Karlstadmodell) eller ges individuellt enligt paket. Baserat på prioriteringsarbete.

Paket 3: Introduktion av AKK

Delar som bör ingå	Delar som kan ingå
Samtal kring teorier samt praktiska övningar/ tips till nätverk inkl. rekommendera litteratur och broschyrer.	Föräldra-Barn grupp (t.ex. guldfiskar, teckenkul).
Vara modell för föräldrar/nätverk samt på förskola/skola (ca 2 besök).	AKKtiv Komlgång/AKKtiv KomUng/Hanen
Hjälpmedelsförskrivning, eventuell utprovning av kommunikationssätt, styrsätt, sittande mm.	Barngrupp på BRH, Munkhättans blissgrupp.
Uppföljning i form av telefonkontakt eller i samband med möte.	Grundkurs TAKK/SPSM:s GAKK-kurser. KommSyn Skånes hjälpmedelskurser.

Paket 4: Introduktion av AKK på tidig nivå

Delar som bör ingå	Delar som kan ingå
Samtal kring teorier om kommunikation/AKK och råd kring kommunikation/AKK kopplat till teori.	

Vara modell för hur detta kan göras med barnet, riktat till nätverk föräldrar/ förskola/ skola (3 besök)	
AKKtiv Komlgång/AKKtiv KomUng/Hanen alt. individuell genomgång kring responsiv kommunikation.	
Uppföljning i form av telefonkontakt eller i samband med möte/besök.	

Paket 5: Introduktion av PECS, fas 1-3

Delar som bör ingå	Delar som kan ingå
Teoretisk och praktisk genomgång av metoden med föräldrar och förskola/skola. Visa och öva på Fas 1. Gör en lista över saker/aktiviteter som barnet tycker om. 1 tillfälle	Visning av filmexempel.
Träningstillfällen med barnet och nätverket där alla får möjlighet att öva med barnet och få praktisk handledning. Handledningen förläggs i samtliga miljöer. Nätverket uppmuntras inte att träna på egen hand förrän nätverket hjälper barnet på ett korrekt sätt. 2-3 gånger i veckan under 2-3 veckor.	Förskrivning av bildbehandlingsprogram.
Träning och praktisk handledning tills barnet och nätverket behärskar Fas 3. 1 gång i veckan.	

Uppföljningar för att utöka mängden bilder och få det att fungera i barnets vardag. 1-2 gånger i månaden. 2-3 gånger.	
--	--

Paket 6: Fortsatt AKK-stöd

Detta paket erbjuds ofta flera gånger.

Delar som bör ingå	Delar som kan ingå
Vara modell för och förmedla information kring hur man kan kommunicera samt hur man kan stimulera kommunikations- utveckling kopplat till teori. Riktat till föräldrar/nätverk samt förskola/ skola (ca 5 gånger).	Fortsättningskurs TAKK.
	Föräldra-Barn grupp (guldfiskar, teckenkul).
Uppföljning i form av telefonkontakt eller i samband med möte.	Barngrupper, t.ex. BRHs GAKK-grupp/Munkhättans blissgrupp.

Paket 7: Insatser pragmatik

Delar som bör ingå	Delar som kan ingå
Samtal om pragmatikutveckling kopplat till teori samt att vara modell för hur pragmatik kan stimuleras i kommunikation med barnet, riktat till nätverk/föräldrar/förskola/skola.	Hanen Talkability, Kontakt
	Visuellt stöd (sociala berättelser/ritprat).
Uppföljning i form av telefonkontakt eller i samband med möte.	

